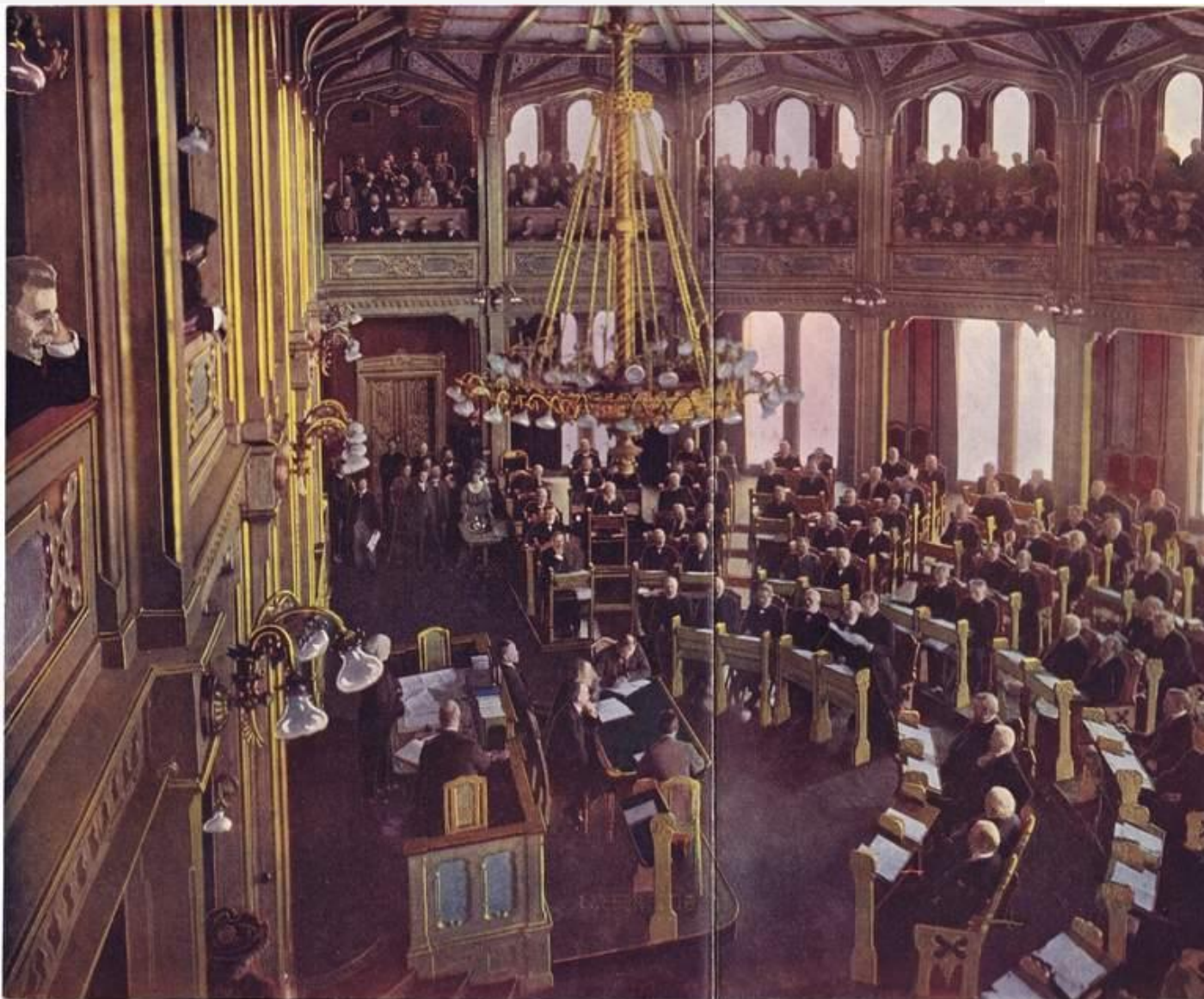

Torsdag 6. august 2015

KRONIKK

Det viktigste som skjedde i 1814, skjedde egentlig 6. august 1815, skriver Odd Gunnar Skagestad.

NORGES VIKTIGSTE AVTALE

MOT SLUTTEN: I 1905 hadde Riksakten utspilt sin rolle. Under Stortingets møte 7. juni leste statsminister Christian Michelsen opp regjeringens erklæring om å tre ut av unionen. Foto: Frederik Hilfling-Rasmussen

Odd Gunnar Skagestad, mag.art.

KRONIKK

I dag er det 200 år siden Riksakten – avtalen som regulerte unionsforbindelsene mellom Norge og Sverige – ble inngått. Dette var avtalen som gjorde det mulig for Norge å beholde Grunnloven, som sikret den nasjonale selvstendigheten som ble etablert 17. mai 1814, og som la grunnlaget for 90 års fredelig sameksistens mellom våre to land.

Da Norge gjennom hele fjoråret feiret Grunnlovens 200-årsjubileum, var dette perspektivet fraværende. Med jubileumsåret lagt bak oss, kan det være på plass med noen refleksjoner over hva begivenhetene på Eidsvoll 17. mai 1814 resulterte i. Og da kan konklusjonen lett bli at det viktigste som skjedde i 1814, det skjedde egentlig i 1815, for å si det litt paradoksalt.

Utfallet av de dramatiske og epokegjørende hendelsene som skjedde i 1814, var i hovedsak én ting: Fra å være underlagt Danmark gikk Norge i union med Sverige – en union som varte inntil den ble oppløst i 1905. Vi snakker om en nitti år lang fredsepoke som avløste flere hundre år med stadige kriger. Og vi snakker om et samfunn i rivende utvikling og en blomstrende vekst som mangler sidestykke i landets historie. Hva var det som skjedde som la grunnlaget for et så lykkelig utfall?

Sommeren 1814 var Norge utarmet etter Napoleonskrigene, og vi lå i krig med Sverige – et Sverige som insisterte på å få gjennomført Kieltraktaten. Kieltraktaten var en avtale som var diktert av stormaktene – som rett og slett hadde bestemt at Norge skulle underlegges Sverige. Men så skjedde ikke. Norge gikk i union med Sverige, men som selvstendig og likestilt partner – ikke som et erobret og underlagt territorium. Våpenhvileavtalen som ble inngått 14. august (Mossekonvensjonen) førte til at unionen ble et prosjekt som de to partene forhandlet om å realisere – og ikke nødvendigvis basert på Kieltraktaten.

Det ble valgt et såkalt «Overordentlig storting» som kom sammen 7. oktober 1814, hvoretter Christian Frederik abdiserte den 10. oktober. 4. november fattet Stortinget vedtak om en revidert grunnlov og valgte Carl XIII til konge av Norge. Og dermed skulle vel unionen være et faktum? Fullt så enkelt var

det ikke. Norge hadde riktignok fått en ny konge, men noen unionsavtale var ikke blitt inngått. Verken formelt eller reelt eksisterte det på det tidspunktet ennå noen union – selv om intensjonene var på det rene og forarbeidet var gjort.

Med hensyn til unionen hadde den reviderte norske Grunnloven kun karakter av en énsidig viljeserklæring. For at unionen skulle bli en realitet, forutsatte dette at også de svenske statsmakter ville vedta tilsvarende bestemmelser. Hvorvidt de svenske statsmaktene uten videre ville gå med på noe slikt, var ikke nødvendigvis gitt på forhånd. Ei heller var det på noen måte opplagt i hvilken form dette eventuelt ville gjøres. Her var det i realiteten duket for tautrekking, konflikt eller kanskje endog en ny krig før unionen i det hele tatt var blitt et faktum. Så skjedde likevel ikke. I stedet ble partene enige om at alle de bestemmelsene i den norske Grunnloven som vedrørte unionen, også skulle gis forfatningsmessig gyldighet for Sveriges vedkommende, og at disse bestemmelsene skulle nedfelles i en egen lov som skulle gjelde for begge de to rikene. Dermed ble de to lands innbyrdes konstitusjonelle forhold både formelt og i realiteten regulert ved inngåelsen av en mellomstatlig traktat, for ettertiden kjent som Riksakten av 6. august 1815.

Den viktigste bestemmelsen i Riksakten var § 1, som fastslo at «Kongeriket Norge skal være et fritt, selvstendig, udelelig og uavhengig Rike» (dog «forenet med Sverige under én konge»). De to landenes likestilte status kom videre til uttrykk ikke bare «i prinsippet», men ble, til den minste detalj, nedfelt i hver enkelt av Riksaktens operative paragrafer.

For Norge var Riksakten uten tvil det best tenkelige resultat av de dramatiske begivenheter som utspilte seg året før. Riksakten betydde at Norges hovedkrav til unionsinngåelsen ble innfridd fullt ut: Det ble endelig fastslått at unionen ikke var basert på Kieltraktaten, og i så måte ble den ansett å være død og maktesløs. Norges status som et fritt, selvstendig og udelelig kongerike ble utvetydig stadfestet, og Norges status som fullt ut likestilt unionspart – og ikke på noen måte «underlagt Sverige» – uttrykkelig anerkjent.

Riksakten var grunnlaget for at Norge og Sverige kunne leve i fred og fordragelighet, som gode naboer. At Riksakten i nærmest uendret stand

skulle overleve 90 års union med skiftende politiske konjunkturer, sier atskillig om hvor robust dette dokumentet var – hvor slitesterkt det var for sine formål. Det betydde også en seier for det norske politiske prosjekt, slik dette var blitt konsipert på Eidsvoll i maidagene 1814. I et slikt perspektiv må Riksakten kunne betraktes som den viktigste mellomstatlige avtale som Norge gjennom vår mer enn tusenårige historie noen gang har inngått.

Unionen tjente begge de to landene vel, men da vi var kommet frem til 1905, hadde den utspilt sin rolle og nytteverdi. Da unionen til slutt ble oppløst, skjedde det likevel ikke på grunn av uenighet med hensyn til Riksakten eller dens fortolkning. Karlstadforliket 24. september 1905 åpnet veien for at de to lands parlamenter kunne bli enige om å oppheve Riksakten. Dermed kunne opphevelsen av unionen få sin endelige stadfestelse ved kong Oscar IIs abdikasjon 26. oktober 1905.

Slik ble et i hovedsak vellykket, men ikke lenger formålstjenlig fornuftsekteskap brakt til en ryddig avslutning.

ogskagestad@gmail.com

Les hele Klassekampen på nett

Bli abonnent (kun én krone første måned)

Allerede abonnent?

[Logg inn](#)

Utgitt av © Klassekampen AS.

Ansvarlig redaktør: Mari Skurdal

Adm. direktør: Christian Samuelsen

Ettertrykk og elektronisk videredistribusjon forbudt uten etter særskilt avtale. Klassekampen arbeider etter Vær varsom-plakaten og Redaktørplakaten. Den som mener seg rammet av urettmessig avisomtale, oppfordres til å ta kontakt med redaksjonen.